

УДК 930.2:725.1(477.87-21Ужгород)"1919/1938"(091)
DOI: [https://doi.org/10.24144/2523-4498.2\(49\).2023.290286](https://doi.org/10.24144/2523-4498.2(49).2023.290286)

АДМІНІСТРАТИВНІ БУДІВЛІ МАЛОГО ГАЛАґОВА В УЖГОРОДІ 1919 – 1938 РР.

Надія Керецман

кандидатка історичних наук, доцентка, завідувачка кафедри археології, етнології та культурології, ДВНЗ
«Ужгородський національний університет»
E-mail: nadiya.keretsman@uzhnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0001-8769-1649>

Еліна Дегтярьова

аспірантка, викладачка кафедри археології, етнології та культурології,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
E-mail: dehtiarova.lina@uzhnu.edu.ua
Scopus Author ID: 57219893497
<https://orcid.org/0000-0003-3215-4242>

У статті розглядається історія розбудови адміністративних будівель нового кварталу Малий Галаґов м. Ужгород урядом Першої Чехословацької республіки протягом 1919–1938 рр. Після входження Підкарпатської Русі до складу республіки у 1919 р. постало питання розбудови столиці краю, в перспективі – автономного. До Ужгорода прибули численні чиновники та фахівці різних рівнів, переважно з чеських земель, задля організації адміністративного апарату. Потужностей міської інфраструктури, зокрема адміністративних будівель, не було достатньо для розміщення новоприбулих чиновників. Наявні будівлі не відповідали сучасним нормам та місткості, необхідної для перспектив зростання міста. Перед центральною владою постало питання будівництва філій міністерств та інших урядових будівель, причому в стислі терміни. Для даної мети було обрано досі не урбанізовану територію, що вимагала попередніх підготовчих під забудову робіт. Відповідно, проєктування будівель велося паралельно в часі з будівництвом інших об'єктів і прокладанням доріг та міських комунікацій. В результаті до 1938 р. було збудовано одинадцять адміністративних та інших будівель міністерств, що стали предметом даного дослідження. Основою для статті послужили фонди Державного архіву Закарпатської області в м. Берегово, зокрема фонд №21 «Крайове управління Підкарпатської Русі, м. Ужгород». Матеріал також доповнено порівнянням ситуації в сфері архітектури адміністративних будівель в містах республіки – Празі, Братиславі та інших на основі відомостей з добових і сучасних джерел та літератури. У статті присутній аналіз особливості антикризових, урбаністичних і технічних рішень. При цьому не оминається питання стилістики як одного з факторів державної політики ідентичності. Саме через архітектуру та урбаністику надаються до прослідковування вектор і пріоритети, які ставила Чехословацька республіка в мультиетнічному регіоні, яким була на той час Підкарпатська Русь зі столицею в Ужгороді. У статті подано матеріал, що вводиться в науковий обіг вперше. Дослідження історії розбудови будівель адміністрації Ужгорода міжвоєнного періоду допоможе окреслити дану проблематику та стати підґрунтям для досліджень по кожному з висвітлених об'єктів.

Ключові слова. Перша Чехословацька республіка, Підкарпатська Русь, антикризові рішення, архітектура міжвоєнного модернізму, модернізм, Ужгород, адміністративні будівлі.

Постановка проблеми. За результатами Сен-Жерменської мирної угоди у 1919 р. Підкарпатська Русь з центром у місті Ужгород увійшла до складу Першої Чехословацької республіки. Прогнозованим було збільшення кількості населення міста та зокрема кількості урядовців і клерків різних рівнів, які мали обійняти державні посади в майбутній столиці краю. Наявних будівель у місті не вистачало для розміщення адміністративних урядових установ. Окрім того, вони не відповідали сучасним критеріям до адміністративних будівель в країні. Міністерством громадських робіт республіки було сформульовано завдання для департаменту громадських робіт в Ужгороді щодо розробки плану реалізації будівництва адміністративного кварталу. В результаті департаментом велися кілька напрямків робіт, в тому числі і будівництво доріг, розробка та проєктування будівель тощо. У перші роки існування держави департамент спрямо-

ував власні ресурси на розробку планів адміністративних будівель, а згодом делегував завдання найкращим архітекторам республіки. Окрім суто технічної мети – забезпечення функціонування канцелярій в належних приміщеннях – завданням архітекторів було створити через технічні і стилістичні засоби та сучасне оснащення будівель репрезентативний образ нової сучасної держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Адміністративні будівлі Ужгорода, що були збудовані в період 1919–1938 рр., мабуть, найчастіше згадуються в матеріалах зарубіжних та вітчизняних дослідників про міжвоєнний період в місті. Однак дана тема наразі не була висвітлена комплексно. Адміністративні будівлі Ужгорода міжвоєнного періоду описані в загальних нарисах з історії міста і краю іноземними та українськими науковцями [Кобаль, 2012], [Hrbek, 2018]. Деякі об'єкти побіжно

згадуються в фундаментальній праці Пола Роберта Магочі [Magocsi, 2015], проте атрибуція авторства будівель не є точною у всіх випадках, даній темі не приділено достатньо уваги. Більшість будівель проаналізовані та частково досліджені і атрибутовані в дисертаційній праці Растіслава Попелки [Popelka, 2013]. Авторами Еліною Дегтярьовою та Олегом Олашиним було досліджено більшість будівель у публікації «Ужго-родський модернізм» у формі коротких науково-популярних довідок, що вийшли друком як каталог архітектурного онлайн мануалу [Degtyarova, Olashyn, 2018]. Також деякі будівлі висвітлені в формі науково-популярних нарисів на сторінці Чеського центру в Києві [Khudish, Degtyarova, Olashyn, 2021]. Чеською дослідницею Веронікою Ролловою в збірнику під редакцією Вендули Гнідкової [Hnidková, 2020] побіжно згадується будівництво адміністративних споруд в Ужгороді, в той час як основна увага приділяється політиці держави щодо Підкарпатської Русі.

У зв'язку із зазначеним вище, **метою цієї статті** є комплексне дослідження адміністративних будівель адміністративно-житлового кварталу Малий Галагов в Ужгороді.

Виклад основного матеріалу. Об'єднання Підкарпатської Русі з так званими «чеськими землями»¹ та Словаччиною в складі щойно утвореної Чехословацької республіки у 1919 р. спричинило кардинальні зміни в багатьох сферах функціонування краю. Статус Ужгорода змінився з провінційного, занедбаного державною політикою Транслейтанії, жупного містечка до майбутньої столиці Підкарпатської Русі. До того ж, цей статус фактично ставив Ужгород в один ряд з головними містами інших двох частин демократичної республіки. Рядність «Прага – Братислава – Ужгород» мала вибудовуватися поступово на всіх рівнях, і в першу чергу вимагала створення відповідного представницького образу міста. На момент, коли Ужгород став частиною республіки, адміністративна, соціальна та промислова інфра-структури не відповідали потребам сучасного адміністративного центру. Так само не відповідав Ужгород і критеріям сучасного міста в межах республіки. Перед урядом республіки та відповідними міністерствами постала задача виправити дану ситуацію в якомога коротші терміни.

У 1927 р. центральною владою розглядався варіант перенесення столиці Підкарпатської Русі в Мукачево [Rollová, 2020, s. 233], незважаючи на те, що велика частина адміністративних будівель вже була збудована на Малому Галагові в Ужгороді. Задля відвоювання столичного статусу в Ужгороді було проведено анкетування. Остаточо статус столиці було закріплено за Ужгородом у 1927 р. скасуванням наказу від 1 червня 1926 р., за яким підкарпатурські жупи були об'єднані в одну, мукачівську, з центром в м. Мукачево [Hrbek, 2018, s. 157].

В перші роки чиновники адміністрацій міністерств були змушені працювати в наявних в місті приміщеннях. Уряд винаймав споруди та приміщення, якими не володів. Канцелярію губернатора Підкар-

патської Русі, окружний суд та в'язницю було розміщено в палаці колишнього жупанату, цивільну адміністрацію – у будівлі дівочої горожанської школи, земське військове командування – у реальній школі, седріальний суд – в інтернаті Василянського монастиря, поліційне управління і значна частина департаментів цивільної адміністрації – у палаці Фріда, інші урядові установи були розміщені в приватних будинках, що їх держава винаймала [Lidové poviny, 1922, s. 5].

Подібна ситуація, однак з відмінним масштабуванням, була і в Празі. На час проектування та будівництва відповідних адміністрацій міністерств уряд тимчасово винаймав для своїх потреб приміщення палаців, академії та освітніх установ [Vybíral, 2020, s. 127].

Роботи з проектування і будівництва адміністративного кварталу в Ужгороді розпочалися ще під час воєнного стану, який тривав до 1922 р. На замовлення Міністерства громадських робіт виконавчим органом в Ужгороді, рефератом громадських наземних робіт, у жовтні 1921 р. було запропоновано для будівництва адміністративного кварталу досі не опановану територію болотистої місцини Галаго [ДАЗО, ф. 93, оп. 1, спр. 201, арк 55]. На цій частині міста, що починалася неподалік історичного ядра, і носила назву ще з часів італійських графів Другетів, ужгородські болгари вирощували городину. Територія Галаго була непридатною для урбанізації внаслідок щорічних повеней на річці Уж. Регуляція цієї території та берегів гірської річки для подальшого будівництва була серйозним фінансовим викликом для уряду, проте це рішення врятувало історичний центр Ужгорода від кардинальних перетворень. Відомий чеський архітектор, урбаніст і викладач, проф. Адольф Лібшер (Adolf Liebscher ml., 1887 – 1965) розробив план Малого Галагова та концепцію розбудови досі не урбанізованих частин Ужгорода, попередньо провівши з членами реферату громадських робіт аналіз історії міста та його ключових будівель [Liebscher, 1927, s. 153].

Будівництво адміністративного центру для розміщення всіх управлінь, відомств, філій міністерств та інших публічних об'єктів було не єдиним і не найскладнішим завданням, яке мав вирішити уряд республіки в короткі терміни. Не менш нагального вирішення потребували питання розбудови міської інфраструктури, в першу чергу об'єктів соціального та житлового призначення, будівництво доріг та підприємств із забезпечення міста енергією, мережею водопостачання і водовідведення.

В результаті більшість із термінових робіт велися паралельно в часі, принаймні в частині проектування та розробки планів. Будівництво на Малому Галагові було розпочато паралельно з регуляцією русла річки Уж і велось до 1938 р.

Хронологічно першою будівлею, що з'явилася в рамках розбудови Малого Галагова, стала будівля, що в документації на побудову носила назву «**Тимчасова будівля уряду**». З даного об'єкту починається не лише відлік будівництва на Малому Галагові, але й

¹ Йдеться про Богемію, Моравію та Моравську Сілезію.

хронологічна репрезентація архітектурних стилів, що були притаманні для Чехословацької республіки впродовж неповних 20 років її існування. Будівля за проектом одного з найбільш відомих та активно діючих чеських архітекторів 1920-их років Алоїза Дріяка (чеськ. Alois Dryak, 1872 – 1932 рр.) [Popelka, 2013, s. 27] була збудована в стилі рондокубізм, що став своєрідним штучно винайденим мистецьким конструктом на піднесенні національної ідеї та пошуку чехословацької ідентичності. Однак навіть в межах одного стилю ця будівля помітно відрізняється від урядових та адміністративних рондокубістичних будівель метро-полій республіки в ті ж роки. Спроектвана як житлова в перспективі, тимчасова будівля уряду і зараз виконує функції багато-квартирного будинку.

Будівництво було розпочато 26 травня 1923 р. і завершено в 1924 р. [ДАЗО, ф. 21, оп. 12, спр. 1358, арк. 28]. До появи будівлі цивільної адміністрації Підкарпатської Русі, місце якої було визначене ще в 1921 – 1923 рр. на плані авторства Лібшера, канцелярії цивільного уряду розмістилися тут. Очевидно, будівля одразу була спроектована придатною для використання під функції житлової, її фасад рівномірно оздоблений рондокубістичними елементами – виразними, проте не настільки масивними, як зустрічаються на монументальних урядових будівлях Праги, Острави, Брно та інших міст республіки тих років. У триповерховій будівлі на першому і другому поверхах були три трикімнатні квартири, на останньому поверсі – одна двокімнатна. Будівля була оснащена за сучасними вимогами електричним освітленням, каналізацією та системою водопостачання [ДАЗО, ф. 21, оп. 12, спр. 1358, арк. 8], яка була згодом підключена до водогону після завершення його будівництва. В середині будівлі спроектований світловий колодязь, через який додатково освітлюються технічні приміщення квартир світлом зі сходової клітки з широкими сходовими маршами. В підвалі були спроектовані 14 окремих комор, пральня та холодильник [ДАЗО, ф. 21, оп. 12, спр. 1358, арк. 8].

1924 рік вважається часом завершення існування рондокубізму в усіх типах будівництва на території республіки. Модерністичний класицизм, який став провідним стилем міністерств та урядових адміністрацій вже в перші роки в Празі та інших великих містах республіки, поступово прийшов і до Ужгорода.

Першою будівлею, спроектованою в модерністичному класицизмі для Ужгорода згідно знайдених наразі архівних матеріалів, слід вважати будівлю **поліційного управління в Ужгороді** (збудована в 1926 – 1931 рр.) авторства празького архітектора проф. Франтішека Сандера (чеськ. František Sander, 1871 – 1932 рр.). Забезпечення порядку в перші роки після війни було не лише першочерговим завданням, але і складним викликом для уряду республіки на Підкарпатській Русі. За часів Австро-Угорщини міські поліцейські управління були частиною міської влади. Загальні настрої тимчасового зниження авторитету уряду після Першої світової війни та тенденції серед проугорсько налаштованих представників міської влади приймати до лав поліції однодумців, що не

дбали про інтереси республіки, спонукали центральну владу до націоналізації поліції [Hubený, 2022, s. 591–592]. Поліційну дирекцію в Ужгороді було засновано 14 грудня 1921 р. В сфері юрисдикції установи був Ужгород та прилеглі села з перспективою зростання філій дирекції [Hubený, 2022, s. 600].

Перший лінійний проект будівлі був розроблений департаментом громадських робіт у березні 1923 р. [ДАЗО, ф. 21, оп. 12, спр. 1270, арк. 1282]. Детальні плани будівлі на замовлення департаменту розробив у 1924 – 1925 рр. празький архітектор проф. Франтішек Сандер [ДАЗО, ф. 21, оп. 12, спр. 1270, арк. 830]. Відповідно, проект ужгородської будівлі того ж автора був спроектований раніше, ніж блоковий комплекс адміністративних будівель окружної дирекції поліції в м. Кошице (1929 – 1931 рр.) [Ernyey, Priatková, s. 292–293], однак завершений у тому ж році, що і кошицький об'єкт. У споруді в Кошицях прослідковувалися вже випрацьований в Ужгороді стилістичний камертон.

Будівля поліційного управління в Ужгороді утворює собою закритий блок в межах рядової забудови, що залишає лише невеликий простір для уяви про те, яким є внутрішній простір об'єкту. За високими стінами будівлі були сховані три внутрішні двори, в найбільшому з яких, куди виходили вікна адміністративних квартир, був запланований літній сад і гараж. Один з двох менших дворів слугував прогулянковим двором для в'язнів, які на той час утримувалися в будівлі. Перші версії ідейних пропозицій [Popelka, 2013, s. 31] пройшли через певний етап спрощення.

Попри офіційне призначення будівлі, фасад дирекції поліції в Ужгороді є кількісно найбільш оздобленим скульптурами фасадом на Малому Галагові: дві алегоричні статуї на північному фасаді, скульптури ведмедів – на південному і 6 аттикових ваз. Бронзові написи на фасаді були трьома мовами: державною (чеською), русинською (українською) та угорською. Причому, оскільки угорське населення масово залишало Ужгород, напис угорською розмістили з боку над першим поверхом. У разі зменшення кількості угорського населення (менше 20%) можна було легко демонтувати напис без змін у написах іншими мовами [ДАЗО, ф. 21, оп. 12, спр. 1270, арк. 1037].

З перших років існування республіки над розробкою та в деяких випадках реалізацією об'єктів наземного будівництва працювала установа, підпорядкована Міністерству громадських робіт – **департамент громадських робіт в Ужгороді**. Під час військового стану канцелярії департаменту було розміщено в дівочій горожанській школі на набережній Рошковича [ДАЗО, ф. 21, оп. 12, спр. 1358, арк. 106], де в той час базувалася і цивільна адміністрація. Відділення наземного будівництва департаменту було розміщене за адресою Собранецька, 3 [ДАЗО, ф. 21, оп. 12, спр. 1067, арк. 148]. Вже у 1924 р. канцелярії департаменту цивільної справи разом із канцеляріями департаменту громадських робіт переїхали до новозбудованого тимчасового урядового будинку, аби школа могла повноцінно функціонувати. Проте і там кабінетів було недостатньо, тож Міністерство громадських робіт

видало дозвіл на проектування окремої будівлі для ужгородського відділення.

Проект розробив празький архітектор Владімір Єжек (чеськ. Vladimír Ježek, 1887 – 1968 рр.) [ДАЗО, ф. 21, оп. 12, спр. 1358, арк. 106]. Міністерство громадських робіт надіслало ужгородському департаменту проект будівлі 28 червня 1924 р. Це було досить нетипове для архітектури 1920-х рр. у республіці лаконічне вирішення фасаду відомства, підпорядкованого міністерству. Ймовірно поясненням є часова тиснява, адже при об'ємі та терміновості робіт, які виконували працівники реферату, необхідність працювати в повноцінних кабінетах, без переїздив, була особливо гострою. До початку зими будівлю вже було вкрито скатним дахом, а 7 серпня 1926 р. реферат громадських робіт розпочав роботу у новому, власному, приміщенні [ДАЗО, ф. 21, оп. 12, спр. 1358, арк. 111]. На момент здачі в експлуатацію в будівлі департаменту був 51 робочий кабінет, а також дві однокімнатні квартири – для сторожа та водія. Двір установи було вимощено бетонною бруківкою, адже тут базувалася важка техніка для будівництва доріг. У цоколі дворових крил будівлі було розміщено два гаражі та майстерні відділення будівництва мостів [ДАЗО, ф. 21, оп. 12, спр. 1358, арк. 106]. Саме в цей час було проведено адмінреформу, і замість цивільної адміністрації в Ужгороді було сформовано Земський уряд. Цього разу вже будівля реферату виступила в ролі господаря, і деякі урядові кабінети було тимчасово розміщено тут.

На Малому Галагові за проектами проф. Адольфа Лібшера було збудовано «блок правосуддя» – комплекс Крайового (1930 – 1933 рр.) та Окружного (1925 – 1927 рр.) суду і в'язниці (1925 – 1927 рр.). В'язниця була «схована» від людського ока всередині майже замкненої квартальної забудови, блоку, що був утворений будівлями судів і комплексами житлових будинків.

Трактування автором модерністичного класицизму у вирішенні фасаду крайового суду є лаконічним у порівнянні з низкою об'єктів подібного призначення на території республіки чи іншими адміністративними об'єктами межі 1920 – 1930 рр. на Малому Галагові. Класицистичне вирішення вхідної групи завдяки асиметричному розташуванню з жіночої та чоловічої скульптурами¹ позбавлене автором сухості та академізму, а великі вікна зі склоблоків обабіч входу та стрічкове електричне освітлення в стелі над вхідною групою додає сучасних рис загальному характеру будівлі. Для оздоблення публічних інтер'єрів крайового та окружного судів обрані міцні ужиткові матеріали: поліхромна шамотна плитка різних відтінків на кожному із поверхів, натуральний камінь на сходах, «штучний камінь» та гладкі поверхні стін. Склоблоки фірми «Duplex Prisma a skloželezobetonů, spol. s. r. o. v Praze» в крайовому суді використані в інтер'єрі судової зали, в приміщеннях обабіч входу, в одному з яких було розміщено кімнату сторожа.

Окрім вже звичних для державних проектів

республіки сучасно вирішених питань гігієни та водопроводу, в'язниця була обладнана окремою станцією парового опалення, пекарнею, ординаційним відділенням та пральнею [Liebscher, 1927, s. 156], що зробило в'язницю в Ужгороді однією з найбільш сучасних в республіці. На підлозі паноптичних галерей, на стелі та перекриттях між поверхами в'язниці було використано 2900 м² склоблоків [Liebscher, 1927, s. 157], що зробило інтер'єр просторів загальною користування в'язниці максимально освітленим. Головним підрядником в Ужгороді та згодом у Братиславі виступила фірма В. Неквасіла (чеськ. Václav Nekvasil) – празька і братиславська філії відповідно.

Міністерство внутрішніх справ Чехословацької республіки на прохання Міністерства фінансів розпочало в квітні 1924 р. процес будівництва будівлі **фінансового управління Ужгорода**. Проект було, вочевидь, без конкурсу доручено розробити архітектору Франтішеку Ксав'єру Чтрнадцтому (František Xaver Čtrnáctý, 1890 – 1969 рр.) [ДАЗО, ф. 21, оп. 12, спр. 1260, арк. 455]. Після затвердження концептуального проекту на всіх рівнях архітектор розробив детальний план триповерхової будівлі. Будівельні роботи були розпочаті у липні 1927 р. головним підрядником, фірмою «Кораб і Железні» [ДАЗО, ф. 21, оп. 12, спр. 1260, арк. 456] з міста Брно, яка виграла конкурс. Будівля, що має в плані літеру «П», утворює разом з будівлею військової адміністрації майже закритий невеликий блок в межах кварталу Малий Галагов. Південний чільний фасад будівлі фінансового управління, що виходив на невелику площу Тирша, вирішений симетрично, без декоративних елементів. Інтер'єри публічних просторів вирішені лаконічно, лише сходові марші є витвором мистецтва в техніці «штучний камінь».

У підвалі були підсобні приміщення, склад і кімната для водонапірного насосу. В процесі розробки планів довелося внести в проект корективи і спроектувати ще один поверх, аби додатково розмістити кабінети земельного реєстру, податкового управління, бухгалтерії фінансового управління та архів кадастральних мап. Також в процесі додалася вимога облаштувати спеціальну кімнату для сейфу фінансового управління. Будівля була обладнана електричним освітленням, центральним опаленням та сигналізацією. Системи водогону на момент введення будівлі управління в експлуатацію в 1929 р. [ДАЗО, ф. 21, оп. 12, спр. 1260, арк. 461] в місті ще не було. До його побудови у дворі будівлі стояла криниця з помпою [ДАЗО, ф. 21, оп. 12, спр. 1260, арк. 455].

Спочатку, згідно проекту, в триповерховій будівлі мали розміститися кабінети пенсійного контролю, фінансового управління, фінансової прокуратури, вимірального відділу, архів, однокімнатна квартира сторожа та трикімнатна квартира директора. На документі за 1936 р. об'єкт вже фігурував як будівля податкової служби [ДАЗО, ф. 21, оп. 12, спр. 1260, арк. 496], однак на зображенні в добовій публікації 1935 р.

¹ Судячи з добових фотографій, скульптури були виконані з м'якої пористої породи каменю нахштальт раківника. Зараз скульптури вкриті товстим шаром білої фарби.

металевими літерами на фасаді назва саме «Фінансове управління» [Hansa, 1935]. Таке впорядкування могло залежати від змін у законодавстві республіки. В перші роки заснування країни Міністерство було організоване з дев'яти департаментів, чотири з яких керували державними прибутками, а інші департаменти займалися бюджетом, управлінням державним боргом, фінансами та валютою, а також персоналом. Ця система фактично була запозичена з австро-угорської. У 1930 р. було створено спеціальну інспекцію при Міністерстві фінансів, метою якого стало запобігання ухилянню від сплати податків і забезпечення належного функціонування фінансових органів [Fischerová, 2016, s. 7].

З історії будівництва споруди **командування 12-ї піхотної дивізії** наразі зібрано лише невелику кількість фактів. Очевидно, причина полягає в непорядкованості деяких архівних справ у Державному архіві Закарпатської області в Берегові (далі – ДАЗО). Також справи військової адміністрації могли зберігатися в той час у відповідних засекречених відомствах в Празі, а не в архівах департаменту громадських робіт та крайового управління в Ужгороді. Найбільш ймовірним розробником будівлі була канцелярія Військового проектного бюро в Кошицях, що була філією празької канцелярії (Vojenská projekční kancelář v Praze), ескіз лінійних поверхових креслень якої зберігається в ДАЗО [ДАЗО, ф. 21, оп. 12, спр. 1258, арк. 51]. Будівництво триповерхової будівлі в стилі функціо-налізм з переважаючими рисами модерністичного класицизму було завершено у 1927 р.

Будівля командування первісно проектувалась як тимчасовий житловий будинок для офіцерів та сержантів 12-ї піхотної дивізії чехословацької армії, вище командування якої в Ужгороді на той час було сформоване з французьких військових [Khudish, Degtyarova, Olashyn, 2021]. Припускаємо, що змішаний характер призначення будівля носила одразу після будівництва, і в ній могли вже наприкінці 1920-х рр. розміщуватися канцелярії та квартири військових урядовців. У червні 1926 р. земське військове будівельне управління в Кошицях оголосило конкурс із визначення будівельних підрядників [Zprávy veřejné služby technické, 1926, s. 159], за результатами якого перемогла братиславська фірма Антоніна Бартоша (Antonín Bartoš) [Zprávy veřejné služby technické, 1926, s. 469]. Щодо функцій будівлі прочитуємо стислу довідкову інформацію зі сторінки Чеського центру в Києві: «Саме із цієї будови командир дивізії керував двома піхотними та однією артилерійською бригадою, кавалерійським полком, автомобільною ротою, авіаційною метеостанцією та дивізійним госпіталем. Крім того, у 1920 році в Ужгороді дислокувалася авіаційна ескадрилья з чотирма літаками. Також тут знаходився дивізійний суд і військова прокуратура. Останнім командиром 12-ї дивізії був чехословацький бригадний генерал Олег Сватек, котрий керував героїчною обороною Підкарпатської Русі під час угорської окупації у березні 1939 року» [Khudish, Degtyarova, Olashyn, 2021].

Чехословацька жандармерія в Ужгороді розпочала виконувати свої функції 7 березня 1919 р., коли до

міста приїхав жандармський інспектор Вацлав Рендла (Václav Rendla) із шістьма підлеглими. Структура жандармського управління в Ужгороді була остаточно сформована під керівництвом полковника Алоїза Їрки (Alois Jirka) [Hubený, 2023, p. 106]. Жандармерія на Підкарпатській Русі виконувала роль забезпечення порядку на кордонах і внутрішнього спокою всередині держави [Попович, 2018, с. 93]. Станції були найнижчою ланкою в організації жандармерії в республіці. Спочатку **Земське жандармське командування в Ужгороді** (Zemské četnické velitelství v Užhorodě) розміщувалося в орендованій для цього державною будівлі Ендре Горлата на Другетовій площі [Літераті, 2023]. Однак вже в середині 1920-х років місткості будівлі для всіх потреб командування було замало. Тож на замовлення Міністерства внутрішніх справ у 1927 р. розпочалися роботи з розробки нової будівлі за проектом професора Богуміла Слами (чеськ. Bohumil Sláma, 1887 – 1961 рр.) [ДАЗО, ф. 21, оп. 12, спр. 1054, арк. 13], що були завершені в 1930р. [ДАЗО, ф. 21, оп. 12, спр. 1278, арк. 61, 210, 211, 212] Кошторис будівництва склав 2 млн чехословацьких крон. [Podkarpatská Rus, s. 2] Фактично жандармське управління переїхало в нову будівлю в стилі модерністичного класицизму в 1930 р., [ДАЗО, ф. 21, оп. 12, спр. 1278, арк. 61]. Недоліки будівництва остаточно були перевірені і вирішені до 3 червня 1932 р. [ДАЗО, ф. 21, оп. 12, спр. 1278, арк. 563].

Монументальна наріжна триповерхова будівля жандармського командування з традиціоналістським двоскатним дахом спроектована у формі літери «L» і є найбільш яскравою демонстрацією реалізації побудови житла урядовців в близькості від місця роботи. Ансамбль будівлі командування з жандармською станцією, житловою спорудою для працівників адміністрації жандармерії, спортзалу та технічних приміщень утворював замкнений простір, що використовувався як плац для тренувань [ДАЗО, ф. 21, оп. 12, спр. 1056, арк. 17].

Характер будівлі, що призначений демонструвати владу та міць у даному випадку, передано не лише через масивні пропорції та виразні елементи фасаду. Інтер'єри також призначені «домінувати». Особливо це відчутно у вирішенні масивної вхідної групи сходових маршів з круглими колонами. Будівля була оснащена за сучасними стандартами – водогоном, центральним опаленням [ДАЗО, ф. 21, оп. 12, спр. 1277, арк. 83] і навіть телефонним зв'язком, для якого була спроектована окрема переговорна кімната [ДАЗО, ф. 21, оп. 12, спр. 1056, арк. 17]. В загальній їдальні в 1930 р. харчувалося 100 жандармів, для офіцерів була окрема їдальня [ДАЗО, ф. 21, оп. 12, спр. 1278, арк. 61].

З 3 січня 1921 р. управління пошти і телеграфу в Ужгороді змінило назву на Поштову інспекцію, яка була підпорядкована управлінню пошти і телеграфу в місті Кошице [Švagerka, 1933, s. 40]. У 1924 р. департаментом громадських робіт та поштовим управлінням було узгоджено план побудувати **адміністрацію пошти та телеграфу** на ділянці поруч із керамічною школою. Автором розробленого у 1928 – 1930 рр. проекту нової будівлі став видатний чеський професор архітектури Йозеф Гочар (чеськ. Josef Gočár, 1880 – 1945 рр.) [Lukeš, Panoch, 2010,

s. 191]. Будівельні роботи були реалізовані протягом 1930 – 1932 рр. фірмою-підрядником Lanna [Akciová stavební společnost Lanna, filiálka v Užhorodě, 1933, s. 290], відомою родинною династією будівельників з Праги.

Адміністрація поштового та телеграфного управління одноосібно репрезентує феномен «чеського авангарду» в списку державної забудови на ужгородському Малому Галагові. Вписана на складному рельєфі біля колишнього руслу Малого Ужа, триповерхова будівля зі скругленим пуристичним фасадом ненавче проводить кордон нового урядового кварталу зі старим центром. Варто відмітити тенденції в будівництві управлінь пошт і телеграфів в багатьох містах республіки саме в авангардних модерністичних формах, наприклад, в Банській Бистриці, Кошицях та інших. В Пієштянах словацьким архітектором Еміллом Белушем [Dulla, Moravčíková, 2002, s. 154] було створено в ті самі роки об'єкт управління пошти, що має спільні стилістичні і планувальні характеристики з ужгородським поштовим та телеграфним управлінням. Споруда в Ужгороді має чотири з п'яти ознак модерністичної архітектури за Ле Корбюзьє: плаский дах, стрічкові вікна (в даному випадку ще й виконані з тонких металевих рам, що додає модерністського шикучого тогочасному вигляду будівлі), вільне планування інтер'єрів, що є вкрай доречним при проектуванні публічних та операційних просторів будівлі, а також вільне планування фасаду. Стриманість проекту будівлі порушена лише двома рельєфами в межах підвищеного аттику, гербом республіки в центрі аттику та флашштоком біля вхідного простору. Сучасний зовнішній вигляд ужгородської будівлі цілком відповідає її технічному оснащенню та авангардному інтер'єру. Гоцар щедро використав властивості склоблоків для освітлення приміщення першого поверху операційних залів через підлогу футуристичного атриуму зі світловим ліхтарем та вікном-термометром. Публічні зали, міжміська і міська телефонні станції були обладнані тогочасною провідною системою кондиціонування.

На першому поверсі були розміщені простори кореспонденції та вантажної пошти, на другому – зали грошових переказів, телеграф і телефон, телеграфна станція, кабінети директора та його заступника, на третьому – канцелярії телефонного і телеграфного будівельних управлінь та квартири. У просторі двору пошти були розміщені гаражі, а в підвалі – комунікації, сейф та склади [Gočar, 1932, s. 74]. Зала кореспонденції, грошова та вантажна секції були частково оздоблені світлим опакситом, а операційна півкругла стійка в публічній залі – світло-зеленим опакситом. Підлога публічних приміщень була викладена шамотною мозаїкою.

Центральною в кварталі стала будівля цивільної адміністрації Підкарпатської Русі, для якої було зафіксоване стале місце на всіх ітераціях плану Лібшера – посередині бульвару Бескида. Масштабний конкурс тривав з 1928 р. У конкурсі переміг проєкт чеського архітектора Франтішека Крупки (чеськ. František Krupka 1885 – 1963), який на той час вже мав канцелярію в Братиславі [Popelka, 2013, s. 42]. Симетричний дизайн проєкту шестиповерхової будівлі

Земського уряду Підкарпатської Русі зі спрощеними рисами модерністичного класицизму був, мабуть, «золотою серединою» серед розмаїття пропозицій – від помірковано-класицистичних до елегантних модерністичних в своїй візуальній морфології. Однак в процесі підготовки фінальних креслень поступово з фасадів зникли більш прямолінійні свідчення стильових ознак класицизму. В фінальній реалізації вже не було скульптур щитотримачів з гербом на фронтоні чільного південного фасаду та герба республіки між ними, а також на тілах колон з ліхтарями. Так само був максимально спрощений північний фасад з боку парку. В якості класицистичного оздоблення вхідної групи залишилися лише кулі з травертину обабіч порталу, металеві ліхтарі та монохромні вітражі. Цоколь був оздоблений колотим травертином. Загальне рішення всіх фасадів будівлі звелось до функційно-мінімалістичного.

При загальній урочистості та класичному плануванні з рядами колон атриум справляє враження сучасного простору завдяки освітленню світловим ліхтарем на стелі. Будівля обладнана сучасною системою парового опалення та вентиляції, двома ліфтами безперервної дії, патерностерами, які були унікальним ноу-хау в регіоні в той час. Один діючий патерностер залишається на разі єдиним в Україні. Вперше край побачив також і відкриті людському оку засклені канцелярії урядовців, що було свого роду кроком демонстрації демократії та відкритості уряду республіки. Будівля на момент створення була мірилом сучасності в аспектах технічного оснащення, зокрема системою кондиціонування та очищення повітря, центральним опаленням, водоводом, електрикою та телефонним зв'язком. На побудову урядової споруди, що вмістила всі крайові уряди та канцелярії Підкарпатської Русі, було витрачено 24 млн чехословацьких крон [Hrbek, 2018, s. 159]. Будівлю було урочисто відкрито 10 липня 1936 р. за участі міністра внутрішніх справ [Podkarpatoruská Revue, 1936, s. 3].

Франтішек Шрадек (чеськ. František Šrámek, 1884 – 1952) був одним із архітекторів, які взяли участь у конкурсі на проектування урядової будівлі. Концептуальне рішення чільного фасаду [Šrámek, 1929, s. 107], з яким архітектор не переміг, він адаптував і невдовзі реалізував аж двічі – на проєктах філій **Народного банку в Ужгороді** та Оломоуці. Навесні 1933 р. Франтішеком Шрадеком було розроблено детальні плани ужгородської філії банку, і вже у червні виписані конкурси підрядників.

Будівництво було розпочато в серпні, і, попри проблему з підземними водами та затримку в будівництві, здано в експлуатацію згідно планів до кінця 1933 р. Як і більшість адміністративних споруд Малого Галагова в ті роки, філія банку була збудована з залізобетонним каркасом. Особливої уваги варта підвісна рамкова конструкція стелі фойє, що є несучим каркасом для двох верхніх поверхів.

На другому поверсі був кабінет директора, операційна зала, переговорна кімната, кабінет цензорів, архів, банківське сховище, тамбур сховища, гардероб, умивальня, дві житлові кімнати, кухня, коридор, ванна, дві комори та лоджія. Імовірно на

цьому поверсі розташовувалася квартира директора банку. На третьому поверсі було 8 житлових кімнат, 2 кухні, 2 ванни, 3 кімнати для прислуги, 2 комори, 2 гардероби, 2 лоджії. Припускаємо, що цей поверх містив дві житлові квартири. На мансардному поверсі були пральня, коридори та туалети [ДАЗО, ф. 93, оп. 1, спр. 3967, 1 арк.]. Будівля вписана в складний силует набережної, що робить в цій ділянці поворот за руслом Ужа, та площі Тирша. Південний фасад є втопленням в лінію забудови, а східний – відповідно опуклим. На чільному східному фасаді, оздобленому прямокутними в розрізі півколонами, на рівні балкона, розміщені чотири жіночі алегоричні скульптури з натурального каменю. Інтер'єр будівлі вирізняється вишуканістю рішень у вигляді делікатних вітражів з рифленого світло-жовтого і прозорого скла та виконаних з жовтого металу ваз у стилі ар деко, що увінчують колони на сходах.

Висновки. Комплексний підхід у проектуванні більшості ключових адміністративних будівель практично паралельно в часі, причому на спільній, урбанізованій для побудови кварталу території, став прецедентом не лише для історії міста Ужгород. Не буде перебільшенням розглянути будівництво Малого Галагова в оптиці значущості для аналізу урбаністики та містобудування, а також історії створення «з нуля»

нової адміністративної одиниці на мапі держави саме в міжвоєнний період для всієї Центрально-Східної Європи. Давалася взнаки часова тиснява та економічні чинники, однак це жодним чином не позначилося ані на візуальній якості проєктів, ані на технічній якості реалізованих будівель. Ці фактори, очевидно, зіграли певну роль лише в стилевих відмінностях в порівнянні з об'єктами державних адміністрацій і служб в більших містах республіки. На декоративних елементах, що не несуть функційного навантаження, в Ужгороді переважно заощаджували. Натомість в таких чеських містах як Прага, Брно, Моравська Острава значно більш помітним є розмах у питаннях мистецького оздоблення фасадів, що вписувався в формат модерністичного класицизму. Однак мінімізація «візуального шуму» в модерністичній архітектурі Малого Галагова робить ужгородські проєкти більш позачасовими та такими, що мали б стати точкою відліку для наступних поколінь архітекторів та урбаністів. Технічне ж оснащення за новітніми винаходами того часу та продуманість і комфортність інженерних і стилістичних рішень в поєднанні з виваженими пропорціями будівель і приміщеннями дозволяє успішно користуватися архітектурою міжвоєнних адміністративних об'єктів Ужгорода за призначенням вже майже 100 років.

Список використаних джерел

- Akciová stavební společnost Lanna, filiálka v Užhorodě, 1933. *Technická práce v zemi Podkarpatoruské 1919 – 1933*, (J. Musil, ed.), Užhorod: Odbor spolku československých inženýrů v Užhorodě, s. 290–292.
- Anon, 1936. Nová budova zem. úřadu v Užhorodě, *Podkarpatoruská Revue*, č. 5, s. 3.
- Degtyaryova, L., Olashyn, O., 2018. *Uzhhorod Modernism*, Uzhhorod: Poligrafcentr Lira, 44 p.
- Dulla, M., Moravčíková, H., 2002. *Architektúra Slovenska v 20. Storočí*, Bratislava: Slovart, 512 s.
- Ernyey, G., Priatková A., 2013. Architektúra. Modernizácia a art déco, *Lena Lešková (ed.). Košická moderna. Umenie Košic v dvadsiatych rokoch 20. storočí* Košice: Východoslovenská galéria, ISBN 978-80-85745-65-8, s. 292–293.
- Fischerová, A., 2016. *Finanční správa v České republice* [Diplomová práce]. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta právnická, 63 s.
- Gočar, J., 1932. Poštovní a telegrafní úřad v Užhorodě, *Stavitel*, roč. 6, č. 13, Praha: Sdružení architektů v Praze, s. 74–75.
- Hansa, K., 1935. *Stero črt a obrazků z Podkarpatské Rusi*, Praha: Smíchov, 521 s.
- Hrbek, A., 2018. *Podkarpátska Rus. Stoleté výročí vzniku*, Olomouc: Poznání, 264 s.
- Hubený, D., 2023. The Formation of the Czechoslovak Gendarmerie in Carpathian Ruthenia. *Novotný, L., Valkoun, J., Dömök, C. (eds.). Central and Eastern Europe and the World in the 20th Century. Continuities nad Discontinuities*, Wien – Hamburg, pp. 104–117.
- Hubený, D., 2022. Počátky československé státní policie v Užhorodě v letech 1919 – 1922, *Paginae historiae*, roč. 30, č. 1, s. 591–606.
- Nejblížší stavby v Užhorodě a v Mukačevě, 1928, *Podkarpatská Rus*, roč. 1, č. 10, s. 2.
- Kaspar, M., 1933. Vodovod města Užhorodu, *Technická práce v zemi Podkarpatoruské 1919 – 1933*, (J. Musil, ed.), Užhorod: Odbor spolku československých inženýrů v Užhorodě, s. 113–116.
- Khudish, P., Degtyaryova, L., Olashyn, O., 2021. *Velitelství 12. československé pěší divize. České stopy v Užhorodu*. URL: <https://kyiv.czechcentres.cz/o-nas/Czech-steps-uzhorod/velitelstvi-12-ceskoslovenske-pesi-divize?locale=cs> (дата звернення: 20.10.2022).
- Lukeš, Z., Panoch, P., 2010. *Josef Gočar*, Praha: Grada, 435 s.
- Magocsi, P.R., 2015. *With Their Backs to the Mountains: A History of Carpathian Rus' and Carpatho-Rusyns*, Budapest: Central European University Press, 511 p.
- Liebscher, A., 1927. Regulace Malého Galaga v Užhorodě, *Horizont: revue současné kultury v Československu*, roč. 1, č. 1–10, s. 153–155.
- Liebscher, A., 1927. Soudní budova a trestnice v Užhorodě, *Horizont: revue současné kultury v Československu*, roč. 1, č. 1–10, s. 156.
- Popelka, R., 2013. *Šíření funkcionalizmu – Československá mezivojnová architektúra Užhorodu*. [Dizertační práce], 203 s.
- Šrámek, F., 1929. Soutěž na návrhy budovy pro Zemský úřad v Užhorodě. 1928 (IV cena), *Styl*, roč. 14, č. 1, s. 107.
- Švagerka, P., 1933. Pošta, telegraf a telefon. *Technická práce v zemi Podkarpatoruské 1919 – 1933*, (J. Musil, ed.), Užhorod: Odbor spolku československých inženýrů v Užhorodě, s. 40–43.
- Užhorodské stavební projekty, 1922, *Lidové noviny*, roč. 30 č. 197, s. 5.
- Vybíral, J., 2020. Vážnost a důstojnost ministerských budov *Hnídková, Vendula (ed.). Duch, který pracuje. Architektura a česká politika 1918 – 1945*, Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, s. 125–171.
- Zprávy veřejné služby technické*, 1926. roč. 8, 1, č. 1, s. 159
- Zprávy veřejné služby technické*, 1926. roč. 8, 1, č. 15, s. 469
- Державний архів Закарпатської області (далі – ДАЗО), ф. 21, оп. 12, спр. 1054, на 207 арк.

ДАЗО, ф. 21, оп. 12, spr. 1056, на 29 арк.
 ДАЗО, ф. 21, оп. 12, spr. 1067, на 339 арк.
 ДАЗО, ф. 21, оп. 12, spr. 1258, на 477 арк.
 ДАЗО, ф. 21, оп. 12, spr. 1260, на 560 арк.
 ДАЗО, ф. 21, оп. 12, spr. 1270, на 1510 арк.
 ДАЗО, ф. 21, оп. 12, spr. 1277, на 173 арк.
 ДАЗО, ф. 21, оп. 12, spr. 1278, на 1002 арк.
 ДАЗО, ф. 21, оп. 12, spr. 1358, на 237 арк.
 ДАЗО, ф. 93, оп. 1, spr. 201, на 267 арк.

Кобаль, Й., 2008. *Ужгород відомий та невідомий*, Львів: Світ, 196 с.

Літераті, Т. Втрачений Ужгород: будинок Ендре Корлата й жандармерії (Фото). URL: <https://prozahid.com/vtrachenyj-uzhhorod-budynok-endre-korlata-j-zhandarmerii-foto/> (дата візиту: 26.09. 2023)

Попович Т., 2018. Організація чехословацької жандармерії на Підкарпатській Русі (1919 – 1921), *Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Історія*, вип. 2 (39), с. 87–94 URL: <http://visnyk-ist.uzhnu.edu.ua/article/view/160579/166136> (дата звернення: 20.09. 2023). DOI: [https://doi.org/10.24144/2523-4498.2\(39\).2018.160579](https://doi.org/10.24144/2523-4498.2(39).2018.160579).

References

Akciová stavební společnost Lanna, filiálka v Užhorodě, 1933. *Technická práce v zemi Podkarpatoruské 1919 – 1933*, (J. Musil, ed.), Užhorod: Odbor spolku československých inženýrů v Užhorodě, s. 290–292. (in Czech).

Anon, 1936. Nová budova zem. úřadu v Užhorodě, *Podkarpatoruská Revue*, č. 5, s. 3. (in Czech).

Degtyaryova, L., Olashyn, O., 2018. *Uzhhorod Modernism*, Užhorod: Poligrafcentr Lira, 44 p. (in English).

Derzhavnyy arkhiv Zakarpats'koyi oblasti (DAZO), f. 21, op. 12, spr. 1054, na 207 ark. (in Czech).

DAZO, f. 21, op. 12, spr. 1056, na 29 ark. (in Czech).

DAZO, f. 21, op. 12, spr. 1258, na 477 ark. (in Czech).

DAZO, f. 21, op. 12, spr. 1260, na 560 ark. (in Czech).

DAZO, f. 21, op. 12, spr. 1067, na 339 ark. (in Czech).

DAZO, f. 21, op. 12, spr. 1270, na 1510 ark. (in Czech).

DAZO, f. 21, op. 12, spr. 1277, na 173 ark. (in Czech).

DAZO, f. 21, op. 12, spr. 1278, na 1002 ark. (in Czech).

DAZO, f. 21, op. 12, spr. 1358, na 237 ark. (in Czech).

DAZO, f. 93, op. 1, spr. 201, na 267 ark. (in Czech).

Dulla, M., Moravčíková, H., 2002. *Architektúra Slovenska v 20. Storočí*, Bratislava: Slovart, 512 s. (in Slovak).

Ernyey, G., Priatková A., 2013. Architektúra. Modernizácia a art déco, *Lena Lešková (ed.). Košická moderna. Umenie Košíc v dvadsiatych rokoch 20. storočia*, Košice: Východoslovenská galéria, s. 292–293. (in Slovak).

Fischerová, A., 2016. *Finanční správa v České republice* [Diplomová práce]. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta právnická, 63 s. (in Czech).

Gočar, J., 1932. Poštovní a telegrafní úřad v Užhorodě, *Stavitel*, roč. 6, č. 13, Praha: Sdružení architektů v Praze, s. 74–75. (in Czech).

Hansa, K., 1935. *Stero črt a obrázků z Podkarpatské Rusi*, Praha: Smíchov, 521 s. (in Czech).

Hrbek, A., 2018. *Podkarpatska Rus. Stoleté výročí vzniku*, Olomouc: Poznání, 264 s. (in Czech).

Hubený, D., 2022. Počátky československé státní policie v Užhorodě v letech 1919 – 1922, *Paginae historiae*, roč. 30, č. 1, s. 591–606. (in Czech).

Hubený, D., 2023. The Formation of the Czechoslovak Gendarmerie in Carpathian Ruthenia. *Novomý, L., Valkoun, J., Dömök, C. (eds.). Central and Eastern Europe and the World in the 20th Century. Continuities nad Discontinuities*, Wien – Hamburg, pp. 104–117. (in English).

Kaspar, M., 1933. Vodovod města Užhorodu, *Technická práce v zemi Podkarpatoruské 1919 – 1933*, (J. Musil, ed.), Užhorod: Odbor spolku československých inženýrů v Užhorodě, s. 113–116. (in Czech).

Khudish, P., Degtyaryova, L., Olashyn, O., 2021. Velitelství 12. československé pěší divize. České stopy v Užhorodu. URL: <https://kyiv.czechcentres.cz/o-nas/Czech-steps-uzhorod/velitelstvi-12-ceskoslovenske-pesi-divize?locale=cs> (20.10. 2022) . (in Czech).

Kobal', J., 2008. *Uzhgorod vidomy'j ta nevidomy'j* [Uzhhorod known and unknown], L'viv: Svit, 196 s. (in Ukrainian).

Liebscher, A., 1927. Regulace Malého Galaga v Užhorodě, *Horizont: revue současné kultury v Československu*, roč. 1, č. 1–10, s. 153–155. (in Czech).

Liebscher, A., 1927. Soudní budova a trestnice v Užhorodě, *Horizont: revue současné kultury v Československu*, roč. 1, č. 1–10, s. 156–159. (in Czech).

Literati, T. Vtrachenyi Uzhhorod: budynok Endre Korlata y zhandarmerii (Foto). [Lost Uzhhorod: the house of Endre Korlat and gendarmerie]. URL: <https://prozahid.com/vtrachenyj-uzhhorod-budynok-endre-korlata-j-zhandarmerii-foto/> (26.09. 2023) (in Ukrainian).

Lukeš, Z., Panoch, P., 2010. *Josef Gočar*, Praha: Grada, s. 435. (in Czech).

Magocsi, P.R., 2015. *With Their Backs to the Mountains: A History of Carpathian Rus' and Carpatho-Rusyns*. Budapest: Central European University Press, 511 p. (in English).

Nejbližší stavby v Užhorodě a v Mukačevě, 1928, *Podkarpatská Rus*, roč. 1, č. 10, s. 2. (in Czech).

Popelka, R., 2013. *Šíření funkcionalizmu – Československá medzivojnová architektúra Užhorodu*. [Dizertační práce], 203 s. (in Slovak).

Popovych T., 2018. Orhanizatsiia chekhoslovatskoï zhandarmerii na Pidkarpatskii Rusi (1919 – 1921), [The organization of czechoslovakian gendarmerie in Pidkarpatsjka Rus(1919 – 1921)], *Naukovyy visnyk Uzhhorodskoho universytetu: Serii: Istoriia*, vyp. 2 (39), s. 87–94. URL: <http://visnyk-ist.uzhnu.edu.ua/article/view/160579/166136> (20.09. 2023). DOI: [https://doi.org/10.24144/2523-4498.2\(39\).2018.160579](https://doi.org/10.24144/2523-4498.2(39).2018.160579). (in Ukrainian).

- Rollová, V., 2020. Vztahy mezi centrem a periferií – proměna Slovenska a Podkarpatské Rusi, *Hnídková, Vendula (ed.). Duch, který pracuje. Architektura a česká politika 1918 – 1945*, Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, pp. 221–267. (in Czech).
- Šrámek, F., 1928. Soutěž na návrhy budovy pro Zemský úřad v Užhorodě. 1928 (IV cena). *Styl*, XIV (1), 1929, s. 107. (in Czech).
- Švagerka, P., 1933. Pošta, telegraf a telefon. *Technická práce v zemi Podkarpatoruské 1919–1933*, (J. Musil, ed.), Užhorod: Odbor spolku československých inženýrů v Užhorodě, s. 40–43. (in Czech).
- Vybíral, J., 2020. Vážnost a důstojnost ministerských budov *Hnídková, Vendula (ed.), Duch, který pracuje. Architektura a česká politika 1918 – 1945*, Praha: Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze, s. 125–171. (in Czech).
- Užhorodské stavební projekty, 1922. *Lidové noviny*, roč. 30 č. 197, s. 5. (in Czech).
- Zprávy veřejné služby technické, 1926. roč. 8, 1, č. 1, s. 159. (in Czech).
- Zprávy veřejné služby technické, 1926. roč. 8, 1, č. 15, s. 469. (in Czech).

Nadiya Keretsman

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Archeology, Ethnology and Cultural Studies, SHEE «Uzhhorod National University», Uzhhorod

Lina Degtyaryova

Postgraduate student, lecturer at the Department of Archeology, Ethnology and Cultural Studies, SHEE «Uzhhorod National University», Uzhhorod

**THE ADMINISTRATIVE BUILDINGS OF MALY GALAGOV IN UZHGOROD
1919 – 1938.**

The paper examines the history of the construction of administrative buildings in the new Maly Galagov quarter of Uzhhorod by the government of the First Czechoslovak Republic during the years 1919–1938. After the incorporation of Subcarpathian Ruthenia into the republic in 1919, the question arose regarding developing the region's capital to become autonomous. Numerous officials and experts from various levels, mainly from the Czech lands, arrived in Uzhhorod to organize the administrative apparatus. The city's infrastructure, including administrative buildings, could not accommodate the newly arrived officials. The existing buildings did not meet modern standards or the capacity required for the city's prospective growth. This prompted the central government to consider the construction of ministry branches and other government buildings within tight deadlines. For this purpose, a non-urbanized territory was selected, which required preliminary preparation for the beginning of construction works. Accordingly, building design was carried out in parallel with constructing other objects and laying roads and municipal communications. As a result, by 1938, eleven administrative and other ministry buildings were erected, which are the subject of this research. The basis for the paper is the materials from the State Archives of the Zakarpattia Region in Berehove, particularly Fund No. 21, «Regional Administration of Subcarpathian Ruthenia, Uzhhorod.» The paper is also supplemented by comparing the situation in the architecture of administrative buildings in the republic's cities, such as Prague, Bratislava, and others, based on information from contemporary and modern sources and literature. The paper includes an analysis of the features of anti-crisis, urban planning, and technical solutions. In this context, the issue of stylistics is not overlooked as one of the factors of state policy identity. Through architecture and urban planning, the vectors and priorities set by the Czechoslovak Republic in the multi-ethnic region, which was then Subcarpathian Ruthenia with its capital in Uzhhorod, can be traced. The article presents material introduced into scientific circulation for the first time. Research into the history of the construction of administrative buildings in Uzhhorod during the interwar period will help outline this issue and provide a basis for research on each highlighted object.

Keywords: First Czechoslovak Republic, Subcarpathian Ruthenia, anti-crisis solutions, architecture of interwar modernism, modernism, Uzhhorod, administrative buildings.

ІЛЮСТРАЦІЇ

Рис. 1. Фрагмент чільного фасаду тимчасової будівлі уряду. Фото: William Vandivert, LIFE, травень, 1939 р.

Рис. 2. Будівля поліцейського управління, південний і західний фасади, добова поштівка 1930-х рр.

Рис. 3. Будівля Крайового суду, добова поштівка 1930-х рр.

Рис. 4. В'язниця. Ліворуч: фасади будівлі з внутрішнім двором. Праворуч: інтер'єр в'язниці, *Horizont*, роč. 1, č. 1–10, с. 159, 161.

Рис. 5. Фінансове управління в м. Ужгороді, Stero črt a obrazků z Podkarpatské Rusi.

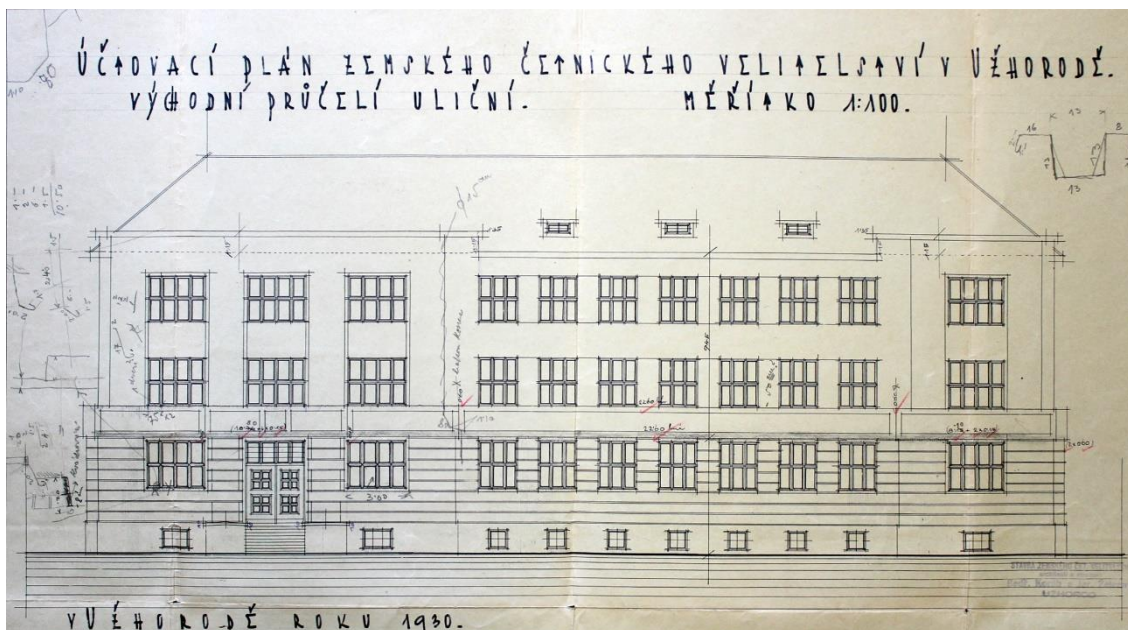

Рис. 6. Земське жандармське командування в Ужгороді, ДАЗО, ф. 21, оп. 12, спр. 1278, арк. 65.

Рис. 7. Адміністрація пошти та телеграфу Підкарпатської Русі, Stavitel, роč. 6, č. 13, s. 74.

Рис. 8. Будівля Земського цивільного уряду Підкарпатської Русі. Ліворуч: ідейний ескіз будівлі, автор Ф. Крупка, *Technická práce v zemi Podkarpatorské 1919 – 1933*, р. 56. Праворуч: чільний південний фасад будівлі 1930-х рр., добова поштівка.